

BEYİN GÖÇÜ ÜZERİNE...

GENEL BİR BAKIŞ:

Tevfik DALGIÇ

“İngiltere’nin çocukları sıraya giriniz. Satacak bir şeyiniz yok fakat beyniniz var.” Profesör P.M.S. Blackett, “Ulusun bunalımı ve Üniversiteler” (1) adlı eserinde böyle diyor. Gerçekten de beynin uluslararası pazarlarda satılışını anlatan bu söz bir çok ulusun temel sorunlarından birinin acı bir yergisi gibi. Araştırmalarda değişik tanımlamalarla karşımıza çıkan bu oluşum her türlü tanımlamaya da hak verecek nitelikte. “İnsan sermayesinin uluslararası akımı”, “göçmen beyinler”, “beyin göçü”, “beyin akımı” gibi tanımlamalar aslında tek bir gerçeği ortaya koymaya yönelik: O da bir ülkedeki yetişmiş beyinlerin, bilim adamları, araştırmacı ve teknik adamların bir başka ülkeye gitmesi, çalışmalarını orada sürdürmesi, verimlerini oralarda ortaya koymasidir.

Bugün bir çok sanayi ülkesi niteliksiz işçi akımını kontrol edecek önlemler alırken, bir başka konuda pek fazla koruyucu önlemlerle uğraşmak istemiyor. O da yetişmiş insangücü bilim adamı ve araştırmacıların akımıdır. İnsan sermayesi ve fiziksel sermayenin ülkeler arasındaki akımını hızlandırıcı önlemler alınırken, yetişmemiş insangücü akımını da durdurucu önlemler üzerinde duruluyor. Bu oluşumları, ekonomik gelişme kavramı içinde, uluslararası ticaret kuramında olduğu gibi, bir yeniden değerlendirmeye tabi tutmak, ülkelerin beyin akımı nedeniyle kazanç ve kayıplarını hesaplamak zorunlu hale gelmiştir. Bu da bir çok iktisatçıyı bu alanda çalışmaya, istatistikler toplamaya, ülkelerin kazanç ve kayıplarını hesaplamaya yöneltmiştir. Bu alanda ortaya ilginç çalışmalar ve bulgular çıkmış, bir çok tanınmış bilim adamı ve araştırmacı ilginç yapıtlar yaratmışlardır (2).

Böylece iktisadın yeni bir çalışma alanı da ortaya çıkmıştır. İktisatçılar, beyin göçünün çeşitli sorunlarını, ülkeler üzerindeki etkilerini incelemişler ve ilginç buluşlarla karşımıza çıkmışlardır. Bu yazımımızın amacı da okuyucuya bu konuda genel bir bilgi vermek, bu alandaki bulguların temel özelliklerinden söz açmak ve onları Türkiye’mizin biraz da bu sorunları ile ilgilenmeye çağırarak olacaktır.

TEMEL ÖZELLİKLER:

“İnsan sermayesi” kavramını bazı araştırmacılar önceleri sadece “pozitif bilim dalları ile uğraşan bilim adamları ve mühendisler” anlamına kullanırken, daha sonraları sosyal bilimcilerin de bu beyin akımına uğraması ile insan sermayesi kavramının kapsamı genişlemiş; genel olarak bilim adamları (scientist) ve mühendisler (engineer) bu tanımın alanı içine girmişlerdir.

Yapılan araştırmalar ve incelenen ABD, Kanada ve Avustralya kaynakları sonucu beyin göçünün uluslararası düzeyde 4 grupta toplandığını anlıyoruz. Bunlar;

1. İçeriye doğru büyük bir beyin akımına sahip gelişmiş ülkeler - ABD, Avustralya.
2. İki yönlü bir beyin akımına sahip orta düzeyde kalkınmış ülkeler - İngiltere, Kanada.
3. Dışa doğru büyük bir beyin akımına sahip gelişmiş ülkeler - Hollanda, Norveç, İsviçre.
4. Dışarıya doğru büyük bir beyin akımına sahip olan az gelişmiş ülkeler - Türkiye, Yunanistan, İran, Hindistan ve bazı diğer Asya ülkeleri (3).

Konuyu böylece ülkelere göre ortaya koyduktan sonra, bu oluşumun ülkeler ve onların ekonomileri üzerindeki etkilerini bu alandaki görüşlerin temel çizgileri ile belirlemeye çalışalım.

Eğer bir ülkeyi ülke - ulus bütünlüğü ve birliği içinde ele alırsak ve ülkelerin amacının da ekonomik ve askeri yönden gücünü en yüksek düzeyde tutmak olduğunu varsayarsak, bu açıdan bakıldığında bir kişinin, hele yetişmiş bir kişinin ülkeden ayrılıp bir başka ülkeye gitmesi o ulus ve ülkenin seferberlik gücünde bir kişilik bir eksilme, ulusal üretiminde de ülkeden ayrılan kişinin üretebildiği kadar bir azalma meydana geliyor demektir. Fakat bugünkü koşullarda bu kadar katı bir bakış açısı ile hareket etmeye olanak yoktur. Bugün ülkelerin savunması bir ya da bir kaç yüz mühendisin göç etmesi ile azalmadığı gibi, ekonomik gelişmesi de onların üretimlerinin pek etkisinde değildir. Bir ülke savunması için gerekli araç ve gereci, daha ucuz fiyatla bir başka ülkeden satın alabilir, ekonomik kalkınması için gerek duyduğu teknolojileri de ithal edebilir. Eğer bir ülke eldeki gelirini en yüksek düzeye çıkarmak isterse, ülkeden ayrılan kişiler bu isteğe olumlu katkıda bulunuyorlar demektir. Çünkü ülkeden ayrılan kişiler kendi gelirlerini yükselttikleri gibi, onların ülkeden ayrılması ülkede kalanların gelirini azaltmaz da. Geleneksel işgücünün göçü, ile ilgili ekonomik analizlere bakılırsa, ülkeden ayrılan kişiler uzun dönemde; ülkede kalan kişilerin ortalama gelirini artırır. Çünkü, ülkeden ayrılan kişi ile ülkedeki sermaye/işgücü oranı artar. Fakat konuyu yetişmiş insan göçü açısından yani verimi normal yurttaş veriminden fazla olan bir kişinin göçü açısından alırsak, bu durumda çok iyi yetişmiş bir insangücünün ülkeden ayrılmasıyla o ülkenin geliri dolaylı olarak azalır. Fakat bu durum ücretlerin kontrol edildiği bir ülkede geçerlidir. Eğer tam rekabet koşullarının hüküm sürdüğu bir ülke varsayılırsa bu durumda da iyi yetişmiş insan, ülkeye verdiği kadar ülkeden de alıyor demektir. Yani ücreti yüksektir ve yarattığı kadar da tüketiyor demektir. Bu durum da geride kalanların üzerine pek fazla etkili olamaz. Olsa olsa, belli istatistikler üzerinde etkili olabilir. Yani, konu bir istatistik olayı olur sadece.

Fakat konuya daha teorik açıdan bakıldığında, ülkeden ayrılan kişilerin verimleri ile ülkede kalan, verimi düşük olduğu varsayılan kişilerin üretim yetenekleri ve verimlilikten doğan kayıpları bir başka maliyet etkeni olarak düşünülebilir. Fakat bu durum bile ikame edecek yetişmiş insan bulma olasılıkları ve ülkede onların yerini alacak yetenekte kişileri eğitmek için geçecek zamana bağlıdır. Eğer ülkeden ayrılan kişilerin yerine başkalarını bulmak (aynı verimlilikte) zor olacak ve yenilerini yetiştirmek uzun zaman alacaksa, bu durumda terkedilen ülkeye, göç edenlerin sayısı ve verimlilikleri ile orantılı bir maliyet yükleniyor denilebilir. Bu durum söz konusu olduğunda, devletin ödediği eğitim yatırımlarının, ülkeyi terkeden kişilere düşen payının, o kişilerden istenmesi söz konusu olabilir. Böylece bir çeşit zorunlu hizmet yapmayıp da parasını ödemek olayı ortaya çıkıyor demektir. Ülkeye borçlu olmak, ulusa borçlu olmak olayı işte burada analizlere girebilir (4). Bu durum ise, uygulamada önemli sorunlar çıkarabilir, yeni maliyet etkenleri, yeni bürokratik önlemler gerektirebilir.

Bu konuda bir başka görüş de konuyu az gelişmiş ülkeler açısından ele alarak şu noktaları açıklığa kavuşturmak istemektedir. Buna göre yetişmiş bilim adamları için az gelişmiş ülkelerde tam gerekli olan alanda, yani onların faydalı olabilecekleri alanda istihdam edilme olanakları yoktur. Onların gerçek verimlerini ortaya koymaları için ülkelerinin kalkınmış ülkeler düzeyine gelmesi gerekmektedir. Bu durum ise onların beklemesini ve belirli bir süre verimli çalışmadan ya da tam verimden uzaklaşmaları anlamına gelmektedir. Böyle bir görüşle yola çıkıldığında göç eden bilim adamlarının ülkeye yükledikleri "göç maliyeti"nden söz etme olanağı ortadan kalmaktadır (5).

BEYİN GÖÇÜNÜN NEDENLERİ?

Beysin göçünün nedenleri üzerinde konuşmak kolay gibi gözükmektedir. Fakat bu nedenleri bilimsel temele oturtmak, onların nedenlerini bilimsel olarak saptamak, gerçekleri bilmek gereklidir. Ülkelerin koşulları ve toplumsal özellikleri birbirinden farklı olmakla birlikte, İngiltere'de yapılan ve Kuzey Amerika'daki İngiliz bilim adamları ve mühendisleri kapsayan bir araştırmada ortaya ilginç bulgular çıkmıştır. Bu bulguların Türkiye açısından, en azından karşılaştırma yönünden faydası olur kanısındayım. Bunların en önemlisi, ABD ve Kanada'da ücretlerin İngiltere'ye göre yüksek olmasıdır. Bir başka neden de İngiltere'de "bilimsel ortam olmadığı"dır. Araştırmada kullanılan anketteki sorulara verilen cevaplardan biri de, ABD ve Kanada'da "yüksek yaşam standardıdır". Bir kısım bilim adamları İngiliz üniversitelerindeki "koşulları olanaksız" bulmuştur. Göçe neden olan bulgulardan biri de "mesleki ümitleri gerçekleştirecek yer olarak ABD veya Kanada'yı seçmek şeklindedir (6), (7).

Görüldüğü gibi bilim adamlarının bir başka ülkede çalışmaya karar vermelerinin ya da başka ülkeye göç etmelerinin nedenleri değişiklikler göstermektedir. Türkiye için konuyu sağlam bulgularla saptamanın, en azından ülkemizin bu alanda izleyeceği ulusal politika için temel veri olacağı incancındayım. Bu nedenle gecikmeden önlem alınması isteniyorsa, önce soruna kaynak olacak bulguları da sağlamak gereklidir.

-
- (1) Blackett, P.M.S. : Universities and the Nation's Crisis (London: Mac Gibbon and Kec; 1963) p. 37.
 - (2) Brinley Thomas: "Migration and Economic Growth" Cambridge University Press, 1954, Herbert B. Grubel and Anthony D. Scott, "The International Flow of Human Capital" - *American Economic Review* - May 1966-
Parai, Louis, "Immigration and Emigration of Professional and Skilled Manpower during the Post-war Period" - Special Study No. 1. - Economic Council of Canada - (Ottawa Queen's Printer and Controller of Stationery 1965). Schultz T.W. - "The Economic Value of Education" (New York University Press - 1963) - Becker G.S. - "Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education" - (New York - National Bureau of Economic Research, 1964). Abel - Smith B. and Gales K. "British Doctors at Home and Abroad" (London; Bell, 1964). West, Kelly M. "Foreign Intens and Residents in the United States" - (Journal of Medical Education - December 1965). Oteiza, E. - "Emigration of Engineers from Argentina; A case of Latin American Brain Drain" (*International Labour Review* - December 1965). Johnson, Harry G. - "The Economics of the Brain Drain": The Canadian Case, (*Minerva - Spring 1965*), Blank David M. and Stigler George J. - "The Demand and Supply of Scientific Personnel" - New York: National Bureau of Economic Research 1957. - Mott. Frank L. - "The Immigrant Worker" "*The Annals of the American Academy of Political and Social Science, September 1966*; Isaac J. - "British Post-war Migration (Cambridge University Press, 1954). James A. Wilson - "The Emigration of British Scientists" - *Minerva - Spring 1963* - gibi çalışmalar bu konudaki öncü yapıtlardır.
 - (3) Brinley Thomas: The International Circulation of Human Capital - *Minerva* - v. 4 (Summer 1967) pp. 479 - 506.
 - (4) Herbert B. Grubel - and Anthony D. Scott: The International Flow of Human Capital *American Economic Review, Papers and Proceedings* - LVI, 2 (May, 1966) pp. 268 - 274.
 - (5) Hary G. Johnson: The economics of the Brain Drain: *Minerva*, III, 3 (Spring 1965).
 - (6) James A. Wilson: "The Migration of British Scientists" - *Minerva* - Spring 1963.
 - (7) The Royal Society, Emigration of Scientists from the United Kingdom - Report of a Committee appointed by the Council of the Royal Society - Summarized in *Minerva* - (Spring 1963) pp. 358 - 362.